

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.10.2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001, ECLI:CZ:NS:2002:29.ODO.847.2001.1

Číslo: 36/2003

Právní věta:

U práva na zaplacení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou ze stanovené částky za každý den prodlení počíná promlčecí doba v obchodních závazkových vztazích běžet vždy dnem, za který věřiteli vzniklo právo na smluvní pokutu (§ 393 odst. 1, § 387 odst. 1, § 397 obch. zák.).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 29.10.2002

Spisová značka: 29 Odo 847/2001

Číslo rozhodnutí: 36

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Smluvní pokuta

Předpisy: § 300 odst. 1 předpisu č. 513/1991Sb.

§ 301 odst. 1 předpisu č. 513/1991Sb.

§ 302 odst. 1 předpisu č. 513/1991Sb.

§ 387 odst. 1 předpisu č. 513/1991Sb.

§ 392 odst. 2 předpisu č. 513/1991Sb.

§ 393 odst. 1 předpisu č. 513/1991Sb.

§ 397 odst. 1 předpisu č. 513/1991Sb.

§ 544 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 545 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

K r a j s k ý s o u d v Hradci Králové rozsudkem ze dne 22. 1. 2001 potvrdil rozsudek O k r e s n í h o s o u d u v Náchodě ze dne 1. 10. 1999 v odvoláním napadených výrocích II. a III., kterými byla zamítnuta žaloba na zaplacení 83 214,50 Kč a bylo rozhodnuto o povinnosti žalobkyně zaplatit žalované náklady řízení. Dále rozhodl o nákladech odvolacího řízení a proti svému rozsudku připustil dovolání.

Odvolací soud se ztotožnil se skutkovými zjištěními soudu prvního stupně, která nebyla účastníky řízení zpochybňována před žádným ze soudů obou stupňů, jakož i s jeho právním posouzením věci. Soud prvního stupně zamítl žalobu na zaplacení smluvní pokuty, která byla mezi žalobkyní a

žalovanou sjednána ve smlouvě ze dne 4. 11. 1993 ve výši 0,05 % z fakturované kupní ceny za každý den prodlení se splněním povinnosti žalované zaplatit včas kupní cenu, a to v celé zbývající části, v níž žalobkyně nevzala svou žalobu zpět. Dospěl k závěru, že právo nelze žalobkyni přiznat, i kdyby existovalo, neboť žalobu podala až po uplynutí promlčecí doby, která činí podle § 397 obchodního zákoníku čtyři roky, přičemž žalovaná vznesla námitku promlčení. Z důvodu promlčení nároku se soud prvního stupně žalobou dále věcně nezabýval. Soud prvního stupně i odvolací soud zaujaly shodný právní názor, že konstrukce smluvní pokuty v závislosti na dnech prodlení se splněním zajišťovaného závazku neznamena, že by každým dnem vznikalo žalobkyni právo na novou smluvní pokutu. Nejde tedy o dílčí plnění podle § 392 odst. 2, věta první, obch. zák., ale pro sjednanou smluvní pokutu platí, že nárok na její zaplacení, pokud by skutečně žalobkyni vznikl, by jí vznikl jednorázově v okamžiku porušení zajištěné povinnosti (povinnosti žalované zaplatit včas kupní cenu), tj. dne 19. 10. 1994, a od téhož dne by začala běžet čtyřletá promlčecí doba.

Za rozhodující pro právní závěr o promlčení nároku na zaplacení smluvní pokuty odvolací soud považoval posouzení, zda jde v případě smluvní pokuty o právo na dílčí plnění či nikoliv, protože v návaznosti na tento závěr je nutné posuzovat počátek běhu promlčecí doby. V daném případě byla sjednána smluvní pokuta zlomkem (pět setin) z fakturované kupní ceny za každý den prodlení. Tato formulace však podle názoru odvolacího soudu vystihuje pouze způsob stanovení výše smluvní pokuty v závislosti na intenzitě porušení zajištěné smluvní povinnosti (výše dluhu a délka prodlení), nevyplyvá z ní však, že by mělo jít o nekonečnou řadu dílčích plnění splatných ke konci každého dne. Opačný názor by podle něj vedl k nepřijatelnému důsledku, že právo na splnění zajištěné smluvní povinnosti (v posuzovaném případě na zaplacení kupní ceny) by bylo promlčeno, ale právo na smluvní pokutu by trvalo časově neomezeně a žalobkyně by se kdykoliv v budoucnu mohla po žalované domáhat zaplacení příslušné části smluvní pokuty a žalované by bylo znemožněno vznést námitku promlčení, ačkoli u povinnosti zajištěné smluvní pokutou by bylo toto právo zachováno. Odvolací soud se závěrem soudu prvního stupně o účinně vznesené námitce promlčení ztotožnil a napadený rozsudek jako věcně správný potvrdil.

Proti svému rozsudku připustil odvolací soud dovolání (bod III. výroku), maje za to, že posouzení, zda právo na zaplacení smluvní pokuty, kterou je postiženo prodlení s plácením peněžitého závazku a která je sjednána zlomkem výše plnění za každý den prodlení nebo jiný časový úsek trvání prodlení, je či není řadou dílčích plnění, jejichž splatnost nastává postupně v závislosti na běhu takto určených časových úseků, je otázkou po právní stránce zásadního významu, když její posouzení má pak mimo jiné vliv i na určení počátku běhu promlčecí doby.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 239 odst. 1 o. s. ř., uvádějíc, že je dán dovolací důvod podle § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř., jehož prostřednictvím odvolacímu soudu vytýká, že jeho rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Namítá, že odvolací soud sice aplikoval správný právní předpis, ale nesprávně jej vyložil.

Podle dovolatelky je názorem soudů obou stupňů, z něhož při posuzování povahy sjednané smluvní pokuty a počátku běhu její promlčecí doby ve svých rozhodnutích vycházely, porušena základní zásada hmotného práva o možnosti uplatnění nároku u soudu až v okamžiku jeho splatnosti. Soudu prvního stupně a rovněž tak odvolacímu soudu, který jeho názor převzal, vytýká pochybení zaujetím právního stanoviska, že v posuzovaném případě smluvní pokuty, která byla sjednána zlomkem výše plnění za každý den trvání prodlení, se nejedná o samostatná dílčí plnění splatná ke konci každého dne, ale o nárok, který je splatný jako jediný závazek prvním dnem prodlení, do kterého se dostane dlužník. Soud prvního stupně podle ní nesprávně dovodil, že z hlediska počátku promlčecí doby nemůže být rozdíl mezi pokutou, která je sjednána pevnou částkou, a smluvní pokutou, jejíž konečné vyčíslení závisí na délce prodlení dlužníka, a dále že pro oba typy smluvní pokuty platí, že nárok na ně vzniká věřiteli jednorázově v okamžiku porušení zajištěné povinnosti, a že délka trvání

prodlení dlužníka nemůže hrát při rozhodování, zda je právo na smluvní pokutu promlčeno, žádnou roli. Dovolatelka zastává opačný názor. Podle ní má smluvní pokuta stanovená procentuálně charakter jednotlivých dílčích plnění v závislosti na okamžiku prodlení a je třeba ji tedy vykládat tak, že každý den vzniká nový samostatný jednotlivý závazek, tedy že každý den prodlení lze stanovit jako jednotlivý samostatný závazek v určité fakticky vyjádřené výši, když žalobou se žalobkyně domáhala úhrnu těchto finančně vyjádřených jednotlivých závazků. Proto poukazuje na to, že v otázce běhu promlčecí doby mělo být aplikováno ustanovení § 392 odst. 2 obč. zák., a nikoliv § 393 odst. 1 obč. zák., jak nesprávně učinily soudy obou stupňů. V této souvislosti poukazuje i na to, že pro počátek běhu promlčecí doby nemůže být v případě sjednané smluvní pokuty rozhodující den, kdy byla zajištěna povinnost porušení (§ 393 odst. 1 obč. zák.), jestliže není známá celková výše smluvní pokuty a nelze se jí tak domáhat u soudu. Dále uvádí, že konstrukce soudu prvního stupně o postupném podávání žalob, nebo postupném rozšiřování žalob, u kterého je účastník řízení zcela odkázán na rozhodnutí soudu, zda rozšíření připustí či nikoliv, nemůže obstát, neboť podmínky pro uplatňování nároku na smluvní pokutu mohou trvat déle než činí promlčecí doba čtyři roky. Nesprávnost zaujatého názoru oběma soudy k počátku běhu promlčecí doby u smluvní pokuty v předmětném sporu demonstruje i na popisu modelové situace soudního řízení, ve kterém by byl uplatněn nárok na zaplacení zajišťovaného závazku a v jeho průběhu uplyne čtyřletá promlčecí lhůta počínající prvním dnem nesplnění závazku; v takovém případě by nebylo možné již žalobu o dospělé částky smluvní pokuty rozšířit, neboť by vždy nastoupila správně vznesená námitka promlčení.

Názor odvolacího soudu, že případné přijetí opačného závěru spočívajícího v tom, že smluvní pokuta sjednaná zlomkem a jejíž výše závisí na délce prodlení, je nekonečnou řadou dílčích plnění, by vedlo k nepřipustnému důsledku, že právo na zajištění smluvní povinnosti by bylo promlčeno a právo na smluvní pokutu by trvalo časově neomezeně, který použil na podporu odůvodnění svého potvrzujícího rozsudku, nemá podle dovolatelky v právním řádu oporu. Podle ní totiž z občanského soudního řádu i z občanského zákoníku vyplývá, že smluvní pokuta je zajišťovací institut, který trvá jedině tehdy, trvá-li zajišťovaný závazek. Jestliže zajišťovaný závazek zanikne, nemůže proto pokračovat ani jeho zajištění. Podle dovolatelky má dlužník právo vznést námitku promlčení k jednotlivě splatným částkám smluvní pokuty s ohledem na čtyřletou promlčecí dobu, stejně tak jako u zajišťovaného závazku.

Dále poukazuje na nutnost posuzovat celou záležitost i podle práva občanského, kterým se ustanovení o smluvní pokutě primárně řídí, a to zejména na ustanovení § 101 obč. zák., které jednoznačně uvádí, že promlčecí doba počíná běžet teprve v tom okamžiku, kdy mohlo být právo uplatněno u soudu poprvé.

Dovolatelka navrhl, aby Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu a rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení.

Podle bodu 17., hlavy I., části dvanácté, zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony, dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů se projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (tj. o. s. ř. ve znění účinném před 1. lednem 2001). O takový případ jde i v této věci, jelikož odvolací soud věc ve shodě s bodem 15., hlavy I. části dvanácté, zákona č. 30/2000 Sb. rovněž projednal podle dosavadního znění občanského soudního řádu, jak sám výslovně zmínil v důvodech rozsudku.

Dovolání je v této věci přípustné podle § 239 odst. 1 o. s. ř. a je i důvodné.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Protože vady uvedené v § 237 odst. 1 o. s. ř., jakož i vady řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, k nimž dovolací soud přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3, věta druhá, o. s. ř.), se z obsahu spisu nepodávají a dovolatelka je ani netvrdila, podrobil Nejvyšší soud dovolacímu přezkumu podle § 242 odst. 3, věty první, o. s. ř. otázku, kterou v odůvodnění svého rozsudku odvolací soud považoval za zásadně právně významnou, totiž otázku určení počátku běhu promlčecí doby u práva na zaplacení smluvní pokuty sjednané mezi podnikateli procentem ze stanovené částky za každý den prodlení s placením peněžitého závazku, neboť dovolatelka vytýkala odvolacímu soudu prostřednictvím dovolacího důvodu uvedeného v § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. její nesprávné právní posouzení.

O nesprávné právní posouzení věci či určité právní otázky ve smyslu § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. se jedná v případě, že odvolací soud na zjištěný skutkový stav použil nesprávný právní předpis nebo správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně nesprávně aplikoval.

Podle § 392 odst. 1 obch. zák. u práva na plnění závazku běží promlčecí doba ode dne, kdy měl být závazek splněn nebo mělo být započato s jeho plněním (doba splatnosti). Spočívá-li obsah závazku v povinnosti nepřetržitě vykonat určitou činnost, zdržet se určité činnosti nebo něco strpět, počíná promlčecí doba běžet od porušení této povinnosti. Podle § 392 odst. 2 obch. zák. u práva na dílčí plnění běží promlčecí doba pro každé dílčí plnění samostatně. Stane-li se pro nesplnění některého dílčího závazku splatný závazek celý, běží promlčecí doba od doby splatnosti nesplněného závazku. Podle § 393 odst. 1 obch. zák. u práv vzniklých z porušení povinnosti počíná promlčecí doba běžet dnem, kdy byla povinnost porušena, jestliže není pro promlčení některých těchto práv stanovena zvláštní úprava.

Za určující pro závěr o počátku běhu promlčecí doby považoval odvolací soud posouzení otázky, zda právo na zaplacení smluvní pokuty sjednané procentem ze stanovené částky za každý den prodlení s placením peněžitého závazku, je či není právem na dílčí plnění, přičemž v návaznosti na řešení této otázky by se pak odvíjel počátek čtyřleté promlčecí doby (§ 397 obch. zák.) buď podle § 392 odst. 2, nebo podle § 393 odst. 1 obch. zák. Charakter dílčího plnění u práva na zaplacení takto sjednané smluvní pokuty odvolací soud z důvodu výše uvedených vyloučil a aplikoval ustanovení § 393 odst. 1 obch. zák. s tím, že povinnost zaplatit peněžitý závazek (kupní cenu) byla porušena jednorázově dne 19. 10. 1994, který byl prvním dnem prodlení žalované a od kterého počala běžet promlčecí doba u práva na zaplacení předmětné smluvní pokuty, když další doba prodlení má vliv pouze na její výši, nikoli na určení počátku běhu promlčecí lhůty. Odvolací soud na daný případ sice použil správnou právní normu, ovšem nesprávně ji vyložil a aplikoval.

Rozdílná úprava počátku běhu promlčecí doby obsažená v ustanoveních § 392 a § 393 obch. zák. vychází z odlišení závazků primárních a sekundárních. Jde-li o právo na plnění závazku resp. dílčího závazku (rozumně primárního závazku, jehož obvyklým právním důvodem je smlouva), uplatní se pro určení počátku běhu promlčecí lhůty § 392 obch. zák. Pouze jde-li o práva ze závazků sekundárních (tedy o práva vzniklá z porušení povinností, jež jsou obsahem primárního závazku), řídí se (s výjimkou zvláštní úpravy obsažené v § 393 odst. 2 a § 398 obch. zák.) počátek běhu promlčecí doby ustanovením § 393 odst. 1 obch. zák. Protože právo na zaplacení smluvní pokuty je právem vzniklým z porušení povinnosti, kterou zajišťuje, již proto nelze na počátek běhu promlčecí doby vztáhnout ustanovení § 392 obch. zák. ani v případě, že by toto právo bylo vykládáno jako právo na dílčí plnění.

Navíc z pouhé skutečnosti, že některá práva vzniklá z porušení povinnosti (právo na posuzovanou smluvní pokutu, ale též i např. právo na zaplacení úroku z prodlení) jsou vázána na dobu prodlení se splněním takové povinnosti, nelze dovozovat, že jde o práva na dílčí plnění. O dílčí plnění ve smyslu §

392 odst. 2 obch. zák. se jedná v případě, kdy závazek je podle dohody stran, ze zákona nebo z rozhodnutí soudu (státního orgánu) rozdělen na několik relativně samostatných, zřetelně oddělených plnění, která samostatně (většinou postupně) dospívají (např. plnění dluhu sjednané ve splátkách).

Od dílčího plnění je přitom třeba odlišovat plnění částečné a opakující (opětující) se plnění. Poskytneli dlužník věřiteli na plnění svého závazku pouze část předmětu plnění, aniž by z dohody stran, z právního předpisu nebo z rozhodnutí soudu rozdělení na takové části vyplývalo, jde o plnění částečné. Na rozdíl od plnění dílčího není opakující se plnění vymezeno celkovou výší (rozsahem celého plnění), nýbrž pouze určením jednotlivých v budoucnu splatných dávek (např. výživné).

Lze tedy uzavřít, že ustanovení § 392 odst. 2 obch. zák. se pro určení počátku běhu promlčecí doby u práva na zaplacení smluvní pokuty, byť sjednané procentem ze stanovené částky za každý den prodlení s plněním zajišťované povinnosti, neuplatní, i když, jak výše vyloženo, z jiných důvodů, než ze kterých tento závěr dovozoval odvolací soud.

Z toho ovšem nezbytně plyne, že u práva na smluvní pokutu jako práva vzniklého z porušení povinnosti je třeba aplikovat ustanovení § 393 odst. 1 obch. zák., které počátek běhu promlčecí doby spojuje se dnem, kdy byla povinnost porušena (s výjimkou výše zmíněných zvláštních úprav). Je nepochybné, že povinnost splnit závazek řádně a včas (srov. § 365 obch. zák.) je porušena již okamžikem marného uplynutí doby jeho splatnosti, přičemž za den, kdy byla povinnost nejdříve porušena, je třeba považovat první den prodlení dlužníka, tedy v posuzovaném případě den 19. 10. 1994. Ovšem povinnost splnit závazek řádně a včas v důsledku jejího porušení a nastalého prodlení nezaniká a trvá dál až do doby poskytnutí řádného plnění nebo do doby, kdy zanikne jiným způsobem (srov. § 365 obch. zák.), přičemž povinnost, jejíž splnění bylo zajištěno smluvní pokutou, je dlužník zavázán plnit (není-li sjednáno jinak) i po jejím zaplacení (§ 545 odst. 1 obč. zák.). Proto každým dalším dnem po dobu, po kterou trvá prodlení, dlužník opětovně porušuje svoji povinnost plnit řádně a včas a proto za každý další den prodlení vzniká věřiteli další právo na smluvní pokutu (shodně srov. článek Z. Kovaříka: Smluvní pokuta, publikovaný v časopise Právní rozhledy, ročník 1999, číslo 9, strana 461). U práva na zaplacení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou ze stanovené částky za každý den prodlení s placením peněžitého závazku proto počíná běžet promlčecí doba ve smyslu § 393 odst. 1 obch. zák. nejen prvním dnem prodlení, ale i každým dalším dnem prodlení, za který vzniklo věřiteli další právo na smluvní pokutu. Právo na zaplacení takto sjednané smluvní pokuty vzniklé za určitý den prodlení se proto promlčí uplynutím čtyřleté promlčecí doby počítané od tohoto dne (srov. § 393 odst. 1, § 387 odst. 1 a § 397 obch. zák.).

Nejvyšší soud uzavřel, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci, neboť odvolací soud neprávě vyložil a aplikoval ustanovení § 393 odst. 1 obch. zák. Nejvyšší soud proto jeho rozhodnutí zrušil (§ 243b odst. 1, část věty za středníkem, o. s. ř.). Protože důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí i na rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i toto rozhodnutí a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta druhá, o. s. ř.).